

Carl Bernstein (New York): **A szent szövetség**¹⁹⁷

A kelet-európai rendszerváltozás titkai egy amerikai szemével:

Negyven esztendeje összefogott Ronald Reagan és a méltán rokonszenves lengyel pápa, Karol Wojtyła, hogy a Szolidaritás-mozgalom titkos támogatása révén legyőzzék Kelet-Európában a kommunizmus szörnyetegét – derül ki az alábbi cikkből, mely a Time magazinban jelent meg húsz évvel ezelőtt. Mivel az izgalmas részletekről ma már alig hallhatunk, nem árt kissé elidőzni ennél a „joint venture”-nél, közös vállalkozásnál, mely létrejött már Róma e két mai örökösének újabb kori története során. Bizony nagy utat tettünk meg 1917 és 1919 óta, mikor a nyugat titkos áttételein keresztül szovjetköztársaság-gá akarták tenni térségünket, beleértve hazánkat is.

Mindenekelőtt senki ne ringassa magát abba az illúzióba, hogy Amerika számára valaha is kitüntetett szerepe lett volna holmi vallásos, morális, ideológiai célok megvalósításának, s hogy „milyen csodás” a világi és szellemi nagyhatalmaknak ez a találkozója egy közös, szent célért, mely esetünkben akár még az elismerésünket is kivívhatja, hiszen alapvetően mi is a kommunizmus igája alatt nyögtünk, hazugságaitól és életképtelenségétől fuldokoltunk, bármennyire is idillikusnak tűnik ma az egykori „biztonság”. A valóságos történelem azt mutatja, hogy sosem szabad(-na) elhinni Amerikának – és végső soron semmilyen hatalmi örületnek –, amit mond, és nem szabad összekeverni azzal, amit tesz, mert ez óriási tévedésekhez vezethet. Az amerikai, és tágabban az anglo-amerikai politikát – mely kétségtelenül együtt jelentkezik az angolszász népek tehetségével, rátermettségével, a mai korban lelki alkatuknak megfelelően játszott vezető szerepükkel – mindig is kizárólag az érdekek mozgatták, melyek mentén bármely ország bármely politikai hatalmával, pártjával hajlandóak voltak együttműködni, akár egyidejűleg is, a háttérben, ha ezek az érdekek úgy kívánták, sőt lényegében meg is teremtték az „ellenségeket” (ld. Antony Sutton, Carroll Quigley, William T. Stead, C.G. Harrison műveit a „jól működő ördögök” felhasználásáról, a szocialista „kísérletről”). Amerika „vallása”, hite a minél szélesebb térfoglalásában rejlik, vezetői elhiszik és elhitetik másokkal, hogy ők mentik meg az emberiséget lehetőleg mindentől, és ezért jogukban áll mindent ellenőrizniük, mindenhol befolyást gyakorolniuk, és teljesen mindegy – nekik –, hogy ezt milyen jelszavakra, morális ürügyekre hivatkozva teszik. A nagypolitika már csak ilyen, vélik sokan, bár mi ezt Kelet- és Közép-Európában igazából nehezen értjük meg, mert nálunk, bennünk még hál’ istennek működnek magasabb ideálok, és ez korántsem csak valamilyen „maradiság”. És a katolikus egyház? Nem lehetett „finnyás” a pápa, hiszen a honfitársairól volt szó, de mégis, az egész mentőakció lényegében a CIA-műveletek terepévé tette a lengyel egyházat. Igaz, a katolikus főpapságot sem kell féltetni, nekik, mint a cikkben is elhangzik, 2000 éves tapasztalatuk van a titkos műveletek, hatalmi lavírozás terén. Mindenesetre nem tudom, hogy még ma is megvannak-e lengyel véreinknél ugyanazok a nemes szabadságeszmények, mint a 80-as években, vagy csupán a mai status quo kényszereit hívják ott is „szabadságnak”.

Az alábbi, „mainstream” újságcikkből is kiderül néhány „apróság” a szokásos, mindent legyűrő, amerikai hurráoptimizmus és sikerszéria hangszerelése mellett, és voltaképpen ez az érdekes a cikkben ismertetett „joint venture”-ben, nem annyira a „mit” és a „hit”, az ideológiai körítés, hanem a „hogyan”. Számunkra, magyarok számára mindenekelőtt az, hogy a szerző, befolyásos személyiségeket is idézve, bevallja: a 80-as évek elejétől kezdve a CIA egész Kelet-Európában támogatni kezdte, sőt létrehozta az akkor még demokratikus (akkor még fiatalabb és szabadabb) ellenzéket. Ez azt jelenti, hogy miközben együttműködtek a pápával és a lengyel egyházzal a Szolidaritás fenntartása érde-

¹⁹⁷ Carl Bernstein: The Holy Alliance: Ronald Reagan and John Paul II. Time Vol. 139. No. 8. Feb. 24, 1992. p. 12-19. <http://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,974931,00.html>

kében, Magyarországon a kevésbé „szent” SZDSZ-t és fiókintézményeit támogatták – melynek tagjai és szimpatizánsai azóta is folyamatosan provokálnak, le-micisapkázzák Magyarország Szent Koronáját, le-gatyás-parasztozzák, leprolizzák a magyar népet, a saját műveletlenségükről és érzéketlenségükről téve bizonyosságot –, és persze jött a Valuta-alap és az IMF (korántsem lehetetlen, hogy a Rózsadombon is nyélbeütöttek néhány alapvető dolgot a politikai átmenetről valamikor Reagan és Gorbacsov máltai, földközi-tengeri találkozója után). Mindez nem moralizálás akar lenni, csupán a fenti tétel illusztrálása, miszerint nem az ideológia számít Amerikának, hanem a valóságos lehetőségekhez, helyzetekhez mért önérdekű, sokoldalú kezdeményezések, a terjeszkedés, befolyásolás, ami érthető, ha teljesen nyersek akarunk maradni, és ha azt mondjuk, hogy ez az egész csak a (kapitalista) „létért való küzdelemről” szól. De itt már felmerülnek morális-szociális-szellemi szempontok, a más országok, népek belügyeibe való illegitim beavatkozás vagy a tőke mindenhatóságába vetett hit kérdése, s egyáltalán: hogy’ is nézzon ki az emberiség jövője, melyet ma, 9/11 után, ismét csak erősen tematizálnak. Azután a szerző azt is elárulja, hogy a II. világháborút követően a CIA a nyugat-európai szociáldemokrata pártokat az amerikai érdekek eszközeként használta a kommunista-ellenes kormányok megalakulása érdekében. Ennek megfelelően vette igénybe egy volt CIA-vezető, Bill Casey ezeket a régi kapcsolatait a Szocialista Internacionáléban, hogy megszervezzék a lengyel Szolidaritás támogatását.

Mondjuk minderre, hogy „no comment”? A cél szentesíti? Merre még világ? Tényleg befellegzett a valódi szociális kérdéseknek, megoldásoknak? Csak azt lehet másolni, ami valahol, évtizedekkel ezelőtt „bevált”? Ami már szinte nem is létezik sehol, mert az „élet”, a nyugat által ösztötkélt „szép, új világrend” felülírja a sorsunk, azt, ami megtörtént és azt is, ami megtörténhetne? A kommunizmusnak vége, a muzulmán országok világában nem jelentenek veszélyt, ameddig békén hagyják őket. Lehet, hogy az igazi veszélyt azok jelentik, akik „profizmusukkal” gerjesztik a konfliktusokat, hogy azután „békét”, uniókat teremthessenek, a régi recept szerint? A magunk részéről nem hisszük, hogy az „államérdekek”, ideológiák, pártok nevében valaha is szem elől kellene téveszteni az Embert, a maga összetett, individuális-népi-történelmi-társadalmi mivoltával, lényével és fejlődési lehetőségeivel. Az idő és a valódi helyzetfelismerés, felébredés mindenképp döntő tényezők. — A ford.

A Vatikán könyvtárában csupán Reagan elnök és II. János Pál pápa volt jelen 1982. június 7-én hétfőn. Ez volt az első alkalom, hogy kettesben találkoztak, és 50 perccen át beszélgettek. A pápai lakosztálynak ugyanebben a szárnyában, Agostino Casaroli bíboros és Achille Silvestrini érsek találkozott Alexander Haig, amerikai külügyminiszterrel és William Clarkkal, Reagan nemzetbiztonsági tanácsadójával. Tárgyalásuk nagy részében Libanon izraeli megszállásával foglalkoztak, mely akkor két napja történt; Haig elmondta nekik, hogy a miniszterelnök, Menachem Begin biztosította, hogy a megszállás nem hatol beljebb Libanonban 40 km-nél.

De Reagan és a pápa csak néhány percet töltöttek a közel-keleti események áttekintésével. Helyette egy olyan témával foglalkoztak inkább, mely közelebb állt a szívükhöz: Lengyelországgal és a kelet-európai szovjeturalommal. E találkozásuk során Reagan és a pápa megegyeztek egy titkos akcióorozat végrehajtásában, mellyel meggyorsíthatják a kommunista birodalom szétesését. Richard Allen, az elnök első nemzetbiztonsági tanácsadója megfogalmazta: „Ez egyike volt minden idők nagy, titkos szövetségeinek.”

A titkos művelet Lengyelországra irányult, mely a legnépesebb volt a szovjet csatlósállamok közül Kelet-Európában, és II. János Pál szülőhazája egyben. Mind a pápa, mind Reagan meg volt győződve arról, hogy Lengyelország kitörhet a szovjet érdekszférából, ha a Vatikán és az Egyesült Államok beveti erőforrásait a lengyel kormány megdöntésére és az 1981-es szükségállapot bevezetésekor törvényen kívül helyezett Szolidaritás-mozgalom életben tartására.

Mielőtt helyreállították a Szolidaritás törvényességét 1989-ben, földalatti mozgalomként

működött a Reagan és a pápa támogatásával létrehozott hálózat révén, amely táplálta, ellátta eszközökkel, tanácsokkal. Tonnányi felszerelést, köztük faxgépeket (az elsők Lengyelországban), nyomtatókat, telefonokat, walky-talky-kat, videokamerákat, fénymásolókat, telexgépeket, számítógépeket, szövegszerkesztőket csempészték Lengyelországba papok, amerikai ügynökök, az amerikai szakszervezeti szövetség (AFL-CIO) és európai munkásszervezetek által kiépített csatornákon keresztül. A szükséges pénz a CIA forrásaiból, a National Endowment for Democracy-től (Nemzeti Demokrácia Alap), a Vatikán titkos számláitól és nyugati szakszervezetektől érkezett.

Lech Walesa és a Szolidaritás más vezetői stratégiai javaslatokat is kaptak – papok vagy amerikai és európai szakértők közvetítésével, akik titokban működtek Lengyelországban –, melyek a Vatikán és a Reagan-kormányzat felfogását tükrözték. Ahogy az ellenállás hatékonysága nőtt, egyre több információ áramlott nyugatra a lengyel kormány belső döntéseiről és a Varsó és Moszkva közötti kommunikáció tartalmáról. A részletek nem csak a papoktól származtak, hanem a lengyel kormányon belüli kémektől is.

Vesszen Jalta

A közreműködők szerint, akik osztották vezetőik világszemléletét, Reagan és II. János Pál nem akarta többé elfogadni koruk egy alapvető politikai tényét: Európa megosztottságát, melyet Jaltában dolgoztak ki, és a kommunista uralmat Kelet-Európában. Meg voltak győződve, hogy egy szabad, nem-kommunista Lengyelország tör lenne a szovjet birodalom szívébe; és ha Lengyelország demokratikus lesz, a többi kelet-európai ország is követni fogja.

„Mindketten éreztük, hogy Jaltában nagy tévedés történt és valamit tenni kellene” – mondotta Reagan. „A Szolidaritás volt a legjobb fegyver ehhez, mivel a lengyel munkások szervezete volt.” Még nem létezett soha olyan szervezet Kelet-Európában, mint a Szolidaritás, jegyezte meg Reagan, és hozzátette, hogy a munkásszövetség „szembenállt mindennel, amit a szovjetek vagy a lengyel kommunisták akartak.”

Szolidaritás-vezetők szerint Walesa és kollégái tudatában voltak annak, hogy mind Reagan, mind II. János Pál kiállt a Szolidaritás mellett, de csak sejtették az együttműködés mértékét. „Hivatalosan nem tudtam, hogy az egyház az Egyesült Államokkal dolgozik együtt,” mondta Wojciech Adamiecki, az illegális Szolidaritás-újságok volt kiadója, aki jelenleg a washingtoni lengyel nagykövetség egyik tanácsosa. „Mondtuk a pápának, hogy figyeljen oda a szovjetekre, hogyha megszállják Lengyelországot, utazzon oda és maradjon a lengyelekkel. Az egyház elsőrendű segítséget nyújtott. Ez félig nyilvános, félig titkos volt. Nyilvános volt a humanitárius része – élelmiszer, pénz, gyógyszer, orvosi segítség a templomokban – és titkos, amennyiben támogatták a politikai tevékenységet: mindenféle nyomdagépeket biztosítottak, helyet adtak az összejövetelekhöz, és segítettek a demonstrációk megszervezésében.”

Első találkozásukkor Reagan és II. János Pál mégvalamit megbeszéltek, ami közös volt bennük: mindkettőjük túlélte egy merénylet-kísérletet 1981-ben, csupán hat hét különbséggel, és mindketten úgy hitték, hogy „Isten azért mentette meg őket, mert különleges feladatuk van még.” Ronald Reagan egyik közeli barátja, Pio Laghi érsek, apostoli követ Washingtonban, mesélte nekem, hogy az elnök azt mondta: „Nézd meg, a gonosz erők hogyan akartak letéríteni az utunkról, aztán a Gondviselés közbelépett.” Clark, nemzetbiztonsági tanácsadó szerint a pápa és Reagan „csodaszerű” tényként említették, hogy túléltek a merényleteket. Clark azt mondta, hogy az emberek „egyetértenek spirituális értelemben és a szovjet birodalommal kapcsolatban: hogy jogos és helyes, ha végre az isteni terv kerekedik felül.”

„Reagannek nagyon tiszta és erős felfogása volt,” mondta Bobby Inman admirális, a CIA volt igazgató-helyettese. „Úgy látta, hogy összeomlik [a kommunizmus], és ezt meg akarta gyorsítani.” 1982 első felében egy ötrészes stratégia született, ami arra volt hivatva, hogy a szovjet gazdaság összeomlását eredményezze azáltal, hogy elvágja a Szu kötelékeit, melyek a

Varsói Szerződésben a csatlósállamaihoz kötik, és reformot kényszerítenek ki a szovjet birodalmon belül. A stratégia elemei közé tartoztak:

- Az amerikai védelmi rendszer megerősítése – mely már folyamatban volt –, hogy megerősítse a szovjeteknek a katonai versengést az USA-val. Reagan stratégiai védelmi kezdeményezése, a Csillagháborús terv, a külügyminisztériumi stratégia központi eleme lett.
- Fedett műveletekkel bátorítani a reformmozgalmakat Magyarországon, Csehszlovákiában és Lengyelországban.
- Pénzügyi támogatást nyújtani a Varsói Szerződés tagállamainak, amelyek szándékot mutatnak az emberi jogok védelmére és belefognak a politikai és szabadpiaci reformokba.
- A Szovjetunió gazdasági elszigetelése, a nyugati és japán technológia visszatartása Moszkvától. A kormányzat arra összpontosított, hogy megtagadja a Szu-tól, amiben az reménykedett, hogy a 21. században a fő keményvaluta-bevétele lesz: a Nyugat-Európába vezető transzkontinentális földgázvezetékek profitját. Az 5800 km hosszú vezeték, mely Szibériától Franciaországig húzódik, 1984. jan. 1-én állt üzembe, de sokkal kisebb mértékben, mint a szovjetek szeretnék volna.
- A Szabadság Rádió, az Amerika Hangja és a Szabad Európa Rádió növekvő felhasználása az amerikai kormányzat üzeneteinek közvetítésére Kelet-Európa népei felé.

1982-ben mégsem láthatta előre sem Reagan, sem a pápa, hogy megjelenik egy szovjet vezető, Mikhail Gorbacsov, aki a glasznoszty és a peresztrojka, a „nyitottság” és az „átalakítás” atyja lett; reformlépései olyan erőket szabadítottak fel, melyek kikerültek ellenőrzése alól és a Szovjetunió széteséséhez vezettek. „Nem” a Washington-Vatikán szövetség „okozta a kommunizmus bukását,” jegyezte meg egy amerikai kormányhivatalnok, aki ismerte a Szolidaritás fenntartására irányuló puccs részleteit. „Mint minden nagy és szerencsés vezető, a pápa és az elnök elősegítették, hogy a történelem erői beteljesítsék működésüket.”

A szükségállapot

A Szolidaritás megsegítésére irányuló kampány Washington és a Vatikán részéről közvetlenül azután kezdődött, hogy Wojciech Jaruzelski tábornok kihirdette a katonai szükségállapotot 1981. december 13-án (a reggel 6 órás hírekben). Azokban a sötét órákban Lengyelországot elvágták a nem-kommunista világtól; őrizetbe vettek 6000 Szolidaritás-vezetőt; százakat vádoltak meg árulással, államellenes és ellenforradalmi tevékenységgel; kilenc embert megöltek; és a Szolidaritást betiltották. De sokezen elrejtőztek, sokan a templomokban, plébániákon és papoknál kerestek védelmet. A hatóságok letartóztatták Walesát és egy távoli vadászházba internálták.

Röviddel azután, hogy a lengyel biztonsági erők megszállták az utcákat, Reagan felhívta a pápát, hogy tanácsot kérjen tőle. A következő néhány nap találkozóin Reagan megvitatta a pápa felvetéseit. „Nagy felbolydulás volt a kabinetben és a nemzetbiztonsági tanácsban, hogy összeállítsuk az ellenlépések sorozatát,” emlékezik Haig, volt külügyminiszter. „Felmerültek szankciók, melyek hatásukban lesújtóak lettek volna Lengyelország számára, és féltő volt, hogy olyan helyzetet kockáztatunk, mint amilyen Magyarországon volt ’56-ban, vagy Csehszlovákiában ’68-ban.”

Haig a nagykövetet, Vernon Walterst, egy hívő római katolikust küldte II. János Pálhoz. Walters nemsokára megérkezett Rómába, és különmegbeszélést folytatott a pápával és Casaroli bíborossal, a Vatikán külügyminiszterével. Mindkét oldalon egyetértettek, hogy a Szolidaritás lángjának nem szabad kialudnia, hogy a szovjeteket nemzetközileg el kell szigetelni, és hogy a

lengyel kormányt morális és korlátozott gazdasági nyomásnak kell alávetni.

Amerikai hírszerzési források szerint a pápa már azt tanácsolta Walesának, hogy az egyházi csatornákon keresztül tartsa életben földalatti mozgalmát, és közvetítse a Szolidaritás 10 millió tagjának, hogy ne menjenek az utcára és ne provokálják a Varsói Szerződés beavatkozását vagy egy polgárháborút a lengyel biztonsági erőkkel. Mivel a kommunisták elvágták a közvetlen telefonvonalakat Lengyelország és a Vatikán között, II. János Pál rádión keresztül érintkezett Jozef Glemp érsekkel Lengyelországban. Követeit is elküldte Lengyelországba, hogy tudósítsanak a helyzetről.

„A Vatikán információi minden szempontból jobbak és gyorsabbak voltak, mint a mieink,” mondta Haig. „Bár rendelkezünk néhány kiváló saját forrással, túl sokáig tartott, míg az információink átszűrődtek a hírszerzési bürokrácián.”

A válság első óráiban Reagan elrendelte, hogy a pápa minél előbb fogadhassa a legfrissebb amerikai hírszerzési jelentéseket, beleértve a lengyel védelmi miniszterhelyettestől is, aki titokban jelentett a CIA-nak. Washington is átvette a vatikáni jelentéseket és Ryszard Kuklinski ezredes elemzéseit, aki a lengyel vezérkar tekintélyes tagja volt és a CIA egyik informátora 1981. novemberéig, amikor kicsempészték Lengyelországból, miután arra figyelmeztetett, hogy a szovjetek meg fogják szállni Lengyelországot, ha a lengyel kormány nem vezeti be a katonai statáriumot. Kuklinskinek már volt egy hasonló figyelmeztetése egy szovjet katonai akcióról 1980 végén, ami a távozófélben lévő Carter-kormányt arra készítette, hogy titkos üzeneteket küldjön Leonid Brezsnyevnek, arról informálva, hogy a megszállás maga után vonná, hogy Amerika eladna bizonyos fegyvereket Kínának. Kuklinski jelentette Washingtonnak, hogy Brezsnyev türelmetlensége egyre nőtt, és egy nagyon rossz aratási idény következtében a Kremlnek nem volt szüksége arra, hogy gépesített egységekkel segítse az aratást, és ehelyett bevethette őket a megszállásban. „Bármit, amiről úgy tudtuk, hogy a pápa nemzetbiztonságilag nincs informálva, a tanácsadó a tudomására hozta,” mondta Reagan. „Azonnal.”

A katolikus csapat

A kormányzat kulcsfigurái valamennyien hívő római katolikusok voltak: a CIA-főnök William Casey, Allen, Clark, Haig, Walters és William Wilson, Reagan első vatikáni nagykövete. Ők egy szent szövetségnek tekintették az amerikai-vatikáni kapcsolatot: a pápa morális ereje és egyházuk tanításai párosultak a tüzes antikommunizmusukkal és az amerikai demokráciáról alkotott felfogásukkal. A küldetés mégis lehetetlen lett volna Reagan teljes támogatása nélkül, aki erősen hitt a Washington és a Vatikán közti kapcsolatok jótéteményeiben és gyakorlati felhasználásában. Reagannek, elnökként, a legelső céljai közé tartozott, mint mondta, hogy elismerjék Vatikán államot „és szövetséget kötni vele.”

John Pointdexter admirális szerint, aki katonai szakértő volt a nemzetbiztonsági tanácsadó mellett, mikor a szükségállapotot kihírdették Lengyelországban, Reagan meg volt győződve arról, hogy a kommunisták nagyon elszámították magukat: miután megengedték, hogy a Szolidaritás szabadon működjön 16 hónapig a szükségállapot előtt, a lengyel kormány csak elidegenítette a vidéki embereket a munkásszervezkedés letörésével, és, ami még fontosabb, az erős egyházat szembeállította a lengyel rezsimmel. „Nem hittem benne, hogy ez [a szükségállapot bevezetése és a Szolidaritás betiltása] eredményes lesz, épp a lengyel történelem és a vallási vonatkozások miatt és egyáltalán,” mondta Reagan. Casaroli bíboros azt mondta: „Valódi érekazonosság volt az Egyesült Államok és a Vatikán között.”

A főbb döntéseket a Szolidaritás megsegítéséről, a lengyel és szovjet kormányoknak adott válaszokról Reagan, Casey és Clark hozták meg, a II. János Pállal történő egyeztetés során. „Reagan nagyon jól megértette ezeket a dolgokat, beleértve a fedett oldalt,” mondta Richard Pipes, egy lengyel születésű konzervatív tudós, aki a Nemzetbiztonsági Tanács szovjet és kelet-európai tagozatát vezette. „Az elnök beszélt a szovjet rendszer gonoszágáról – nem az embe-

rekéről – s arról, hogyan kell mindent megtennünk, hogy segítsük a Szolidaritás embereit, akik a szabadságért küzdenek. Haig és a gazdasági miniszter, Malcolm Balbridge, és James Baker [a Fehér Ház kabinetfőnöke abban az időben] úgy gondolták, hogy ez nem reális. George Bush nem szólt egy szót sem. Mögötte ültem, de sosem hallottam a véleményét erről. De Reagan azt mondta, „Én valóban megértettem, mi forog kockán.”

Mint várható volt, Casey már az első napon belépett a vákuumba a lengyel szükségállapot kihirdetése után, és – mint Közép-Amerikában tette – a fő politikai tervező lett. Eközben Pipes és az NSC-stáb javaslatokat dolgozott ki a szankciókra. „A lényeg az volt, hogy leszereljük a szovjeteket és a szükségállapot botrányáért őket hibáztassuk,” mondta Pipes. „A szankciókat speciális műveletekkel együtt alakították ki [a CIA egysége révén, amely fedett műveletekre szakosodott], és a fő cél a Szolidaritás életben tartása volt, pénzzel, információkkal és felszereléssel.”

„Az egyház próbálta árnyalni az egész helyzetet,” magyarázta az NSC-tisztviselők egyike, aki az erőfeszítéseket irányította a folyamat megrövidítéséért. „Ők [az egyházi vezetők] olyan körülmények megteremtésében voltak hatékonyak, melyek eltérítik a szovjet beavatkozás komoly fenyegetését, míg nekünk lehetővé teszik, hogy egyre keményebbek legyünk; lényegi segítséget nyújtottak gyakorlatilag mindannyiunk számára, hogy megértsük a kormány által gyakorolt elnyomást Lengyelországban – vajon az csökken vagy rosszabb lesz, és hogyan léphetünk tovább.”

A Lengyelországról folytatott megbeszéléseik Reagannel, mint Clark mondta, általában rövidiek voltak. „Nem hiszem, hogy volt olyan magánbeszélgetésünk, ami hosszabb lett volna három percnél, bármilyen témáról is volt szó. Ez megdöbbenő lehet valaki számára. Volt egy saját társalgási módunk. Tudtam, mikor akar Lengyelországra térni. És ezt sokadszorra is megtette. Az elnök, Casey és én állandóan megtárgyaltuk a lengyelországi helyzetet: fedett műveletek; ki, mit csinál, hol, miért és hogyan; és a siker esélyeit.” Clark szerint ő és Casey irányították, hogy az elnök napi tájékoztatásához – a PDB-hez, egy hírszerzési összefoglaláshoz, amit a CIA készített – csatoljanak egy külön anyagot a titkos műveletekről és elemzésről Lengyelországgal kapcsolatban.

Maga a pápa, és nem csupán a képviselői, találkozott amerikai tisztviselőkkel, hogy értékeljék a lengyel eseményeket, az amerikai tevékenység hatékonyságát és viszontválaszokat küldjenek Reagannek, levében vagy szóban. Casey majdnem minden európai és közel-keleti útjára menet először Rómába repült, hogy találkozzon II. János Pállal és információkat cseréljenek. De a fő közvetítő Washington és Róma között Walters maradt, a CIA volt igazgatóhelyettese, aki jól együttműködött Casey-vel. Walter kb. tucatszor találkozott a pápával, a vatikáni források szerint. „Walterst a Vatikánba küldték, hogy különleges üzeneteket vigyen és hozzon a pápa és az elnök között,” mondta Wilson, a volt vatikáni US-nagykövet. „Senki sem feltételezte, hogy Walters itt volt. És különösen nem tudtak róla Lengyelországban; néha voltak tárgyalások Közép-Amerikáról vagy a libanoni túszookról is.”

Reagan elnöksége idején az amerikai fedett műveletek (Afganisztánban, Nicaraguában és Angolában) gyakran „halálos segítséget” jelentettek: fegyvereket, zsoldosokat, katonai tanácsokat és robbanóanyagokat juttattak a felkelőknek. Lengyelországban a pápa, az elnök és Casey ezzel ellentétes utat követtek: „Azt kellett tenniük, hogy engedték a természetes erőket, amelyek már működtek és nem akarták otthagyni az ujjlényomataikat,” magyarázta egy elemző. A Reagan-Casey együttműködés egy biztonságosabban felépített tevékenységet eredményezett, aminek hatóköre kifinomultabb volt, mint más CIA-tevékenységeké. „Ha Casey most itt lenne, mosolyogna,” állapította meg egyik csodálója. „1991-re a világ olyanná rendeződött, mint Reagan és Casey akarták.”

A titkos utasítás

Kevesebb, mint három héttel a pápával történt 1982-es találkozása előtt, az elnök aláírt egy titkos nemzetbiztonsági utasítást (NSDD 32), amely felhatalmazott a gazdasági, diplomáciai és fedett eszközök használatára, hogy „semlegesítsék a Szu erőfeszítéseit” Kelet-Európa megtartására. Gyakorlatilag a legfontosabb fedett műveletek Lengyelországban kezdődtek. Az NSDD 32 fő célkitűzése volt, hogy megrendítsék a lengyel kormányt a fedett műveletek révén, melyek a propagandára és a Szolidaritásnak adott szervezési segítségre irányultak; az emberi jogok előmozdítására, különösen az istentiszteletekkel és a katolikus egyházzal kapcsolatban; gazdasági nyomásgyakorlás; és a kommunista rezsim diplomáciai elszigetelésére. A dokumentum, amely hivatkozott a demokratikus reform-erőfeszítések védelmére az egész szovjet birodalmon belül, felhívott a növekvő propaganda-tevékenységre és a titkos műsorszórási műveletekre Kelet-Európában, olyan akciókra, melyeket Reagan segítői és kelet-európai disszidensek különösen alkalmasnak tartottak arra, hogy aláássák a szovjetek legyőzhetetlenségének hitét.

Mint Henry Hyde, republikánus képviselő, a ház titkosszolgálati bizottságának tagja 1985-1990 között, aki értesült némelyik fedett kormányzati akcióról, megfigyelte, „Lengyelországban mindent megtettünk, amit olyan országokban tesznek, ahol meg akarják gyengíteni a kommunista kormányt és megerősíteni az ellenállást. Támogatást és technikai segítséget nyújtottunk az ellenzéki újságoknak, rádióknak, propagandának, pénzt, szervezeti segítséget és tanácsot adtunk. És Lengyelországon kívül is dolgoztunk, ugyanolyan ellenállást szerveztünk meg más európai kommunista országokban.

Azok között, akik konzultációs szerepet játszottak, ott találjuk Zbigniew Brzezinskit, Jimmy Carter elnök lengyel születésű nemzetbiztonsági tanácsadóját. „Nagyon jól dolgoztunk együtt Casey-vel,” emlékezik Brzezinski. „Nagyon rugalmas, ötletes volt és kevésbé bürokratikus; ha valamit meg kellett tenni, az megtörtént. A földalatti erőfeszítés fenntartása sok támogatást, hálózatok kiépítését stb. igényelte, és ez az, amiért a Szolidaritást nem törték le.”

Katonai kérdésekben az Egyesült Államok hírszerzése jobb volt, mint a Vatikáné, de az egyház ezt felülmúlta a politikai helyzet értékelésében. És a néphangulat megértésében és a Szolidaritás-vezetőkkel való kommunikációban az egyház összehasonlíthatatlanul jobb helyzetben volt. „Információink Lengyelországról nagyon jók voltak, mivel a püspökök folyamatos érintkezésben voltak a Szentszékkal és a Solidarność-csal,” magyarázza Silvestrini érsek, aki abban az időben a Vatikán külügyminiszter-helyettese volt. „Informáltak bennünket a bebörtönzöttekről, a Szolidaritás-csoportok tevékenységéről és szükségleteikről és a kormány magatartásáról és belső ellentéteiről.” Valamennyi információt továbbították az elnöknek vagy Casey-nek.

„Ha tanulmányozza valaki a Szolidaritás helyzetét, láthatja, hogy nagyon ügyesen cselekedtek, a döntő pillanatokban túl sok nyomásgyakorlás nélkül, mivel az egyház vezette őket,” mondta a pápa legközelebbi segítőinek egyike. „Igen, volt idő, amikor vissza kellett fogni a Szolidaritást. De Lengyelország egy bomba volt, ami felrobbanhat – a kommunizmus szívében, a Szu, Csehszlovákia és Kelet-Németország szomszédságában. Túl nagy nyomás, és a bomba felrobban.”

Casey cappuccinja

Időközben Washingtonban szoros kapcsolat alakult ki Casey, Clark és Laghi érsek között. „Casey és én a kritikus időkben minden reggel beugrottunk Laghi rezidenciájára, hogy begyűjtjük az észrevételeit és tanácsát,” mondta Clark. „Megreggeliztünk, és kávé mellett megbeszéljük, mi történik Lengyelországban. Gyakran telefonon beszéltem vele és ő érintkezésbe lépett a pápával.” Laghi közli: „Szerettük a jó cappuccino-t. Gyakran beszéltünk Közép-Amerikáról vagy az egyház álláspontjáról a születésszabályozással kapcsolatban. De általában Lengyelor-

szág volt a téma.”

„Majdnem mindent, ami Lengyelországra vonatkozott, a szokásos külügyminisztériumi csatornákon kívül kellett kezelni, és Casey-nek és Clarknak kellett közvetíteni,” mondta Robert McFarlane, aki Clark és Haig megbízottjaként szolgált, és később az elnök nemzetbiztonsági tanácsadója lett. „Tudtam, hogy találkoznak Pio Laghival, s hogy Pio Laghi volt Reagannél, de Clark sosem mondta nekem, mi volt a megbeszélések lényege.”

Laghi legalább hat alkalommal a Fehér Házba ment és találkozott Clarkkal vagy az elnökkel; mindig a délnyugati kapun lépett a Fehér Házba, hogy elkerülje a riportereket. „Szoros érintkezésben voltunk, nem kerestettük egymás szándékait,” mondta Laghi. „A szerepem főként az volt, hogy lehetővé tegyem a találkozásokat Walters és a Szentatya között. A Szentatya ismerte a népét. Nagyon összetett helyzet volt – hogyan kell kitartani az emberi jogok mellett, a vallási szabadság mellett, és fenntartani a Szolidaritást anélkül, hogy tovább provokálnánk a kommunista hatóságokat. Azt mondtam Vernonnak, 'Hallgasson a Szentatyára. Nekünk 2000 éves tapasztalatunk van ebben'.”

Bár William Casey-t sokat rágalmazták mikor CIA-főnök volt, Lengyelországgal kapcsolatos tevékenységét nem érte kritika. „Ő alapvetően bízott benne, hogy a kommunisták nem maradhatnak fenn, különösen Lengyelországban,” mondta Edward Derwinski, volt képviselő, lengyel anyanyelvű Kelet-Európa szakértő, aki tanácsokat adott a kormánynak és gyakran találkozott Casey-vel. „Meg volt győződve róla, hogy a rendszer összeomlik akár így, akár úgy, és hogy Lengyelország az az erő, amely a gát áttörését vezeti. Megkövetelte, hogy [a CIA] állandóan Kelet-Európára figyeljen. Ezt nem észlelték mások, mivel egyéb történetek Nicaraguában és Salvadorban ellentmondásosabbak voltak.”

Casey Lengyelországban egyfajta régimódi műveletet vezetett, amit kedvelt, olyasmit, amit megtehetett azokban a napokban, mikor a Stratégiai Szolgálatok Hivatalánál dolgozott (OSS) a II. világháborúban, vagy a CIA korai éveiben, amikor a nyugat-európai demokráciák létrejöttek a II. világháború romjaiból. Casey kapcsolatai révén, mint munkatársai mondják, a Szocialista Internacionálé elemeit megszervezték a Szolidaritás részére – épp úgy, ahogy a nyugat-európai szociáldemokrata pártokat a CIA az amerikai politika eszközeiként használta a háború után, segítve az antikommunista kormányok létrehozását. És ebben az időben a cél hasonló volt, egy kereszténydemokrata többséget kellett létrehozni Lengyelországban – az egyházzal és a Szolidaritás túlnyomórészt katolikus tagságával, mint a posztkommunista Lengyelország vezető politikai erejével. Kapcsolatai révén a Szocialista Internacionálé vezetőivel, beleértve a francia és svéd szocialista kormányok tisztségviselőit, Casey biztosította a taktikai támogatást a kontinensen és a tengeren, hogy az áruk Lengyelországba jussanak. „Ez nem került nagy pénzüsszegekbe,” mondta Brzezinski. „Ment az üzenet és jött az ellenállás: könyvek, kommunikációs eszközök, propaganda, nyomdafesték és nyomdagépek.”

Keresd az úniós címkét

Majdnem minden városban megjelentek az ellenállás újságjai és a sokszorosított közlemények, melyek az államilag ellenőrzött médiának kihívást jelentettek. Az egyház kiadta a saját újságjait. A Szolidaritás leiratait, melyeket amerikai felszereléssel másoltak és sokszorosítottak, kitűzték az egyházi hirdetőtáblákra. Stencilezett plakátok jelentek meg a rendőrségi és kormányépületeken és még az állam által ellenőrzött televíziós központ bejáratainál is, ahol a hadsereg tisztjei szerkesztették a híreket.

A varsói amerikai nagykövetség a CIA kulcsponjtja lett a kommunista világban, és minden számítás szerint a leghatékonyabb. Eközben az AFL-CIO (az amerikai szakszervezeti szövetség), amely a szükségállapot előtt a legtöbb amerikai támogatást nyújtotta a Szolidaritásnak, a Reagan-kormányzat hozzáállását túl lassúnak és nem eléggé ellenállónak tekintette a lengyel hatóságokkal szemben. Hírszerzési források szerint az AFL-CIO elnöke, Lane Kirkland és

munkatársa, Tom Kahn gyakran tárgyalt Pointdexterrel, Clarkkal és más külügyi tisztviselőkkel, valamint az NSC-vel olyan dolgokról, hogyan és mikor menjenek az áruk és eszközök Lengyelországba, azonosítva a városokat, ahol a Szolidaritásnak szüksége van szervezési támogatásra, és megvizsgálva, hogyan működhetnek együtt a Szolidaritás és az AFL-CIO a propaganda-anyagok előkészítésében.

„Lane Kirkland különleges elismerést érdemel”, jegyezte meg Derwinski. „Nem szeretik bevallani, de szó szerint a sarkukban voltak [a kormánynak]. Ne felejtjük el azt sem, hogy Bill Clark felesége csehszlovák, ahogy Lane Kirklandé is. Ez egy olyan dolog, ahol mindenki a fedélzeten volt; nem volt versenyzés vagy partizánakciók vagy nemet-mondások.”

De az AFL-CIO tisztviselők sosem voltak tudatában a titkos amerikai segítség mértékének, vagy annak, hogy a kormányzat mennyire támaszkodott az egyházra atekintetben, milyen kemény nyomást gyakoroljanak a lengyel és szovjet hatóságokra. Casey óvatos volt a „fertőző” amerikai és európai munkáspártokkal szemben amiatt, hogy túl sok részletet ismertek a kormányzati erőfeszítésekről. És ez valóban nem kizárólag CIA művelet volt. Ez sokkal inkább a fedett és nyílt tevékenységek, a nyilvános politika és a titkos szövetségek keveréke volt. Casey felismerte, hogy több esetben az AFL-CIO ötletesebb volt, mint a saját műveletei a szervezési támogatásban a Szolidaritás részére és az eszközök becsempészésében. A CIA volt igazgatóhelyettese, Inman szerint, Casey úgy döntött, hogy az amerikai munkásszervezeti kapcsolat a Szolidaritással olyan jó volt, hogy a CIA-támogatás az AFL-CIO csatornákon keresztül ment. „Pénzügyi támogatást nem igényeltek,” mondta Inman. „Ez szervezeti támogatás volt, és ez sokkal jobb út a segítséghez, mint a klasszikus fedett műveletek.”

A Szolidaritás brüsszeli irodája nemzetközi klíringházzá vált: a Vatikán képviselői számára, a CIA műveleti tisztjei számára, az AFL-CIO számára, a Szocialista Internacionálé képviselői számára, a Nemzeti Demokrácia Alap számára, és szorosan együttműködött Casey-vel. Ez volt az a hely, ahol a Szolidaritás elmondta a támogatóinak – némelyikük igazi kilétét maga a Szolidaritás sem ismerte –, mire van szükségük, hol lehet az árukat, eszközöket, szervezőket legjobban felhasználni. Papok, hírvivők, munkásszervezők és hírszerzők jöttek-mentek, hogy segítséget igényeljenek és részletes információkat nyújtsanak a kormánynak és az ellenálláson belüli helyzetről. Élelem és ruhanemű áramlott az országba, és pénz, hogy kifizessék a Szolidaritás-vezetők büntetéseit, akiket lengyel bíróságok elé állítottak. Lengyelországon belül egy papi hálózat vitte a híreket oda-vissza a templomok között, ahol sok Szolidaritás-vezető rejtőzködött.

1984 nyarán, amikor a Lengyelország elleni szankciók a lengyel emberek és nem a kommunisták kárára kezdtek érvényesülni, Laghi Santa Barbarába, Kaliforniába utazott, hogy Reagan-nal találkozzon az ottani, nyugati Fehér Házban és sürgette, hogy néhány szankciót fel kell függeszteni. A kormányzat teljesítette a kérést. Ugyanekkor a Fehér Ház, szoros konzultációban a Vatikánnal, elutasította, hogy könnyítse a gazdasági nyomást Moszkvára – megtagadva a technológiát, élelmiszert és kulturális cserét, ha folytatódik az elnyomás Lengyelországban.

Sok felszerelés, amit a Szolidaritásnak szántak, hajón érkezett Lengyelországba – gyakran átcímkeztet konténerekben, Dániából, Svédországból, majd kirakodták őket Gdanskban vagy más kikötőkben, ahol a dokkmunkások titokban a Szolidaritásnak dolgoztak. A kormányzati tisztviselők szerint a svéd szocialista kormány – és a svéd munkásszövetségek – döntő szerepet játszottak az áruk, eszközök behajózásában. A lengyel dokkokból a szállítmányokat kamionokon és magángépkocsikon juttatták célhoz, melyeket Szolidaritás-szimpatizánsok vezettek, akik gyakran a templomokat és papokat használták érintkezési pontokként, ahol lerakodhattak és felvehették a szükséges eszközöket.

„A Szolidaritás él!”

„A kormányzat teljes felületen kapcsolódott az egyházhoz,” mondta Derwinski, aki jelenleg az amerikai kormány veteránügyi államtitkára. „Nem csak az egyházi hierarchián keresztül, hanem az egyes templomok és püspökök révén. Bronisław Dąbrowski püspök, Glemp érsek helyettese, gyakran jött hozzánk, hogy elmondja, mire van szükség: hogy találkozzna velem, Casey-vel, az NSC-vel és néha Waltersssel.” John Krol, philadelphiai érsek, akinek apja Lengyelországban született, az az egyházfi volt, aki Amerikában legközelebb állt a pápához. Gyakran találkozott Casey-vel, hogy megbeszéljék a Szolidaritás támogatását és a fedett műveleteket, a CIA-források és Derwinski szerint. „Krol nagyon jó viszonyban volt Reagan elnökkel, és állandó tanácsadási és kapcsolati forrás volt,” mondta Derwinski. „Gyakran ő volt az egyedüli, akihez Casey vagy Clark elment, az egyedüli, aki valóban értette a helyzetet.”

1985-től nyilvánvalóvá vált, hogy a lengyel kormány nem tudja elfojtani a Szolidaritás működését. Adrian Karatnycky beszámolója szerint, aki segített megszervezni az AFL-CIO támogatását a Szolidaritás részére, több mint 400 ellenzéki sajtótermék (oroszul „szamizdat”) jelent meg Lengyelországban, olykor 30.000-es példányszámban. Ezerszám nyomtattak könyveket és vitairatokat a kommunista kormány ellen. Gyerekek részére átalakított lengyel mesékben és legendákban Jaruzelskit gazfickónak ábrázolták, a kommunizmust pedig vörös sárkánynak, és Walesa volt a hős lovag. Templomok zugaiban és otthonokban nézők milliói nézték a dokumentumvideókat, melyeket az országba csempészett eszközökkel készítettek és vetítettek.

A CIA és az AFL-CIO által biztosított titkos eszközökkel a Szolidaritás rendszeresen behatolt a kormány rádióadásába, gyakran olyan üzenettel, hogy a „Szolidaritás él!” vagy „Ellenállás!” Felfegyverkezve a CIA által az egyházi csatornákon keresztül küldött eszközökkel, a Szolidaritás megszakította a tévéadásokat, hang- és képi üzenetekkel, köztük sztrájkra és tiltakozásra szólító felhívásokkal. „Volt egy nagy pillanat a nemzeti futball-bajnokság egyik félidejénél,” mondta egy vatikáni tisztviselő. „Épp, amikor lefűjták a félidőt, egy ’Szolidaritás él!’ felirat jelent meg a képernyőn és egy hang ellenállásra buzdított. Ügyes volt, hogy megvárták a félidőt; ha a meccset szakítják meg vele, az embereknek nem tetszett volna.” Mint Brzezinski összegezte: „Ez volt az első alkalom, hogy a kommunista rendőri elnyomás nem sikerült.”

„Senki sem hitte, hogy a kommunizmus összeomlása ilyen gyorsan vagy menetrend szerint történik,” mondta a pápa egyik legközelebbi munkatársa. „De az első találkozásukon a Szentatyá és az elnök elkötelezték magukat és az egyház és Amerika intézményeit a cél mellett. És attól a naptól kezdve a figyelem Lengyelország felé fordult.”

A szovjetek és a lengyel kommunista kormány kelleetlenül, de lépésről-lépésre meghajolt a morális, gazdasági és politikai nyomás előtt, amit a pápa és az elnök gyakoroltak. A börtönök megüresedtek, a Walesa elleni államellenes vádak és pert megszüntették, a lengyel kommunista párt testvérgyilkossá lett, és az ország gazdasága összeomlott a sztrájkok, tiltakozások és szankciók hatására.

1987. febr. 19-én, miután Varsó ígéretet tett, hogy párbeszédet kezd az egyházzal, Reagan felfüggesztette az amerikai korlátozásokat. Négy hónappal később II. János Pál pápát honfitársainak milliói köszöntötték, amikor végiglátogatta Lengyelországot, emberi jogokat követelve és a Szolidaritást magasztalva. 1988. júliusában Gorbacsov Varsóba látogatott és Moszkva részéről megerősítette, hogy a kormány nem vezetheti az országot a Szolidaritással való együttműködés nélkül. 1989. április 5-én a kétoldalúan aláírt egyezmény törvényesítette a Szolidaritást és Lengyelország szabad parlamenti választásokat tarthatott júniusban. 1990 decemberében, 9 évvel a letartóztatása és a munkásszövetség betiltása után, Lech Walesa Lengyelország köztársasági elnöke lett.

Ford.: Z. Tóth Csaba, 2011.

www.virtus.hu (2012 tavaszáig)